

مختصات الگوی مقاومت اسلامی

در منظومه فکری مقام معظم رهبری دامنه

اصغر افتخاری*، محمد حکیمی**

چکیده

گفتمان مقاومت به عنوان یکی از نمودهای کلان گفتمان اسلام سیاسی - فقهاتی به دال مرکزی اسلام ناب محمدی با قرائت امام خمینی ره، در پاسخ به چگونگی رفتار و واکنش نظام اسلامی در فضای بین الملل و در برابر نظام سلطه شکل گرفت. کاربست این گفتمان در وهله نخست منوط به واکاوی اندیشه رهبری نظام و تبیین روشمند و علمی این امر در آرای ایشان است. سؤال پژوهش چستی مختصات الگوی مقاومت اسلامی در اندیشه حضرت آیت الله خامنه ای دامنه است. برای رسیدن به پاسخ، با استفاده از روش «تحلیل محتوای کیفی متن محور» تمامی بیانات معظم له درباره مسئله بررسی و بر آن اساس الگوی مقاومت ارائه شد. در این باره، ۹۲۶۲ فیش از بیانات معظم له استخراج شد و پس از پالایش، ۲۱۹ فیش مورد کاوش قرار گرفت و مفاهیم مورد نظر ایشان درباره مقاومت بررسی و در قالب پنج مقوله (اهداف، الزامات، مخاطبان، سیاست‌ها و ابزارها) برای ارائه الگو، ارائه شده است. برای تبیین الگوی مقاومت، اهداف مقاومت در دو ساحت اهداف اسلامی و تأمین منافع ملی، الزامات عملیاتی تحقق مقاومت در چهار محور الزامات کارگزاران،

* دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه امام صادق ره، Email: eftekhariasg@gmail.com

** دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه امام صادق ره (نویسنده مسئول)، Email: MohammadHakimi@live.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰

تقابلی، محیطی و معنوی، مخاطبان مقاومت در سه سطح کارگزاران، دشمنان و ناظران، سیاست‌های تحقق مقاومت در دو سطح درون‌جبهه‌ای و برون‌جبهه‌ای و در نهایت ابزارهای کارا برای پیاده‌سازی سیاست‌ها و تحقق اهداف، در سه دسته ابزارهای معنوی، دیپلماتیک و رسانه تشریح شده است.

واژه‌های کلیدی: مقاومت، اسلام، مقام معظم رهبری، استکبارستیزی، نظام سلطه.

بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین کارویژه‌های هر حکومتی در عرصه سیاست خارجی، طراحی راهبردهای دقیق و کارآمد برای مدیریت فضای بین‌الملل و مجموعه ارتباطات خارجی به شیوه مواجهه منفعت‌زا با دشمنان و بدخواهان آن واحد سیاسی است. در واقع، آنچه منافع یک سیستم حکومتی را در ارتباط با دیگران پیشینه می‌کند، اتخاذ راهبردهایی است که ساختمان کشور را در برابر تکانه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی دشمنان مستحکم کند، آسیب‌زدا باشد و ظرفیت‌های مواجهه هوشمندانه با کنشگران غیر همراه را فراهم کند. نقص در تعریف این‌گونه راهبردها که مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و انقلابی باشد، از موانع بسیار مهم در تأمین این کارویژه حکومتی در عرصه سیاست خارجی است. در مجموعه دستگاه تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری جمهوری اسلامی نیز خلأ دقت در این مهم به صورت علمی و دانشگاهی محسوس است. «گفتمان مقاومت» در زمره یکی از اساسی‌ترین این راهبردها برای تحقق اهداف مذکور قلمداد می‌شود. «گفتمان مقاومت» به عنوان زیر مجموعه‌ای از کلان‌گفتمان انقلاب اسلامی، گفتمانی اصیل و ریشه‌دار و مبتنی بر مبانی محکم اسلامی است که بر اساس تجربه چهل‌ساله جمهوری اسلامی، به مثابه راهبردی مطلوب برای مقابله با نظام سلطه در عرصه بین‌الملل در شرایط هجمه همه جانبه، برای رسیدن به چشم‌اندازهای ترسیمی نظام و جلوگیری از توفیق پروژه نفوذ و فریب دشمن مطرح می‌شود. گفتمانی که ضمن نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری در محیط بین‌الملل، به این محیط از دیدگاه قاعده «نفی سبیل» می‌نگرد که تجلی آن در اصل «نه شرقی، نه غربی» هویدا است. شناخت زوایای مختلف راهبردی این گفتمان، نخستین گام برای بهره‌گیری کاربردی و مطلوب از این گفتمان در ورطه عمل است.

درباره اهمیت پژوهش باید گفت از ابتدای انقلاب، مقاومت اسلامی به عنوان یکی از راهبردی ترین سیاست های کلان گفتمان انقلاب اسلامی و یکی از کاراترین و واقع بینانه ترین رویکردهای دخیل در سیاست گذاری راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای کسب و حفاظت از منافع ملی چه در بعد داخلی و چه در عرصه بین الملل در حوزه سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی مطرح بوده، ولی تبیین دقیق و علمی این موضوع مورد غفلت جامعه علمی قرار گرفته است. طراحی الگوی مقاومت اسلامی یکی از نخستین قدم های تحقق این راهبرد اساسی کلان گفتمان انقلاب اسلامی و همچنین یکی از ارکان مهم در تکوین علوم انسانی اسلامی در حوزه علوم سیاسی و روابط بین الملل است. لذا این الگومی بایست ساختارمند و مبتنی بر کاربست نگاه عملیاتی به اسلام و در چهارچوب نقشه راه ترسیمی توسط رهبران نظام اسلامی باشد. این نوع طراحی الگوست که پیش نیاز ایجاد و جهت دهی نظام تصمیم سازی و تصمیم گیری درست و بهینه در این حوزه و در جهت تأمین منافع ملی مطابق با منظومه فکری رهبری نظام جمهوری اسلامی بوده و در راستای هدف گذاری دقیق و سپس تدوین سیاست های کلی نظام قرار میگیرد. الگوی مطلوبی که از طریق ترسیم منظومه ارتباطی «هست ها» و «بایسته های برآمده از آرمان ها» در این حوزه شکل می گیرد. ناکارآمدی نظریه های غربی در پهنه نظام سیاسی ایران و عدم انطباق و غالباً تضاد ماهیت، اصول و راهبردهای آن نظریه ها در عرصه عمل با مبانی اسلامی و انقلابی، فقدان نظریه ها و الگوهای بومی را به محققان دغدغه مند علم سیاست نشان داده و لزوم تدوین و تبیین آن دیدگاه ها و الگوها را در فضای دانشگاهی رشته علوم سیاسی، با استفاده از ظرفیت های ملی به وضوح به دست می دهد. نظریه ها و الگوهایی که مبتنی بر اصول و مبانی اسلامی و متناسب با شرایط محیطی حاکم بر فضای سیاسی و اجتماعی هستند و عرصه علمی را از وابستگی نظری به علوم تجویزی غربی و احیاناً غرب زدگی افراطی در علوم نظری برهاند.

هدف اصلی این پژوهش، طراحی است راهبردی که بر ارائه الگوی عملیاتی مقاومت اسلامی در چهارچوب منظومه فکری رهبری معظم انقلاب تمرکز یافته است. طراحی که بر ساحت عمل نظر دارد و در چهارچوب تفکرات فردی سامان یافته که ایشان سال ها مدیریت

جبهه مقاومت اسلامی را در دست دارند. برای رسیدن به این هدف، نویسندگان به تبیین عناصر دخیل در ساخت این الگو می‌پردازند. اهداف استوار بر مقاومت، الزامات تحقق مقاومت، مخاطبان، سیاست‌ها و ابزارهای مقاومت، عناصر شکل‌دهنده این الگو هستند. در نهایت، الگوی ارائه شده و مختصات آن درباره مقاومت اسلامی، مستخرج از بیانات مقام معظم رهبری بوده که تلاشی برای نشان دادن منظومه فکری معظم‌له است. شاید درباره هر یک از عنوان‌ها و مختصات، سایر اندیشمندان، پیشنهادات دیگر مانند استفاده از سیاست‌های گسترده‌تر یا ابزار متنوع‌تر داشته باشند که قابل توجه و مهم است؛ ولی با توجه به موضوع مقاله، تنها به مؤلفه‌های بیان‌شده توسط رهبری پرداخته‌ایم.

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش، از یک پرسش اصلی و پنج پرسش فرعی تشکیل شده و مقاله، در پی پاسخ به این پنج پرسش است و چهارچوب پاسخ به سؤال اصلی را فراهم می‌آورد.

پرسش اصلی

مختصات الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام چیست؟

پرسش‌های فرعی

پس از استخراج بیانات معظم‌له درباره مقاومت و بررسی مفهوم‌گیری و مقوله‌بندی آنان، پنج سرفصل، برای تبیین این الگو ایجاد شد که با عنوان مختصات الگوی مقاومت، ارائه می‌شود. این مختصات عبارتند از: اهداف مقاومت، الزامات تحقق مقاومت، مخاطبان مقاومت، سیاست‌های تحقق مقاومت و ابزارهای پیاده‌سازی مقاومت. بر این اساس پرسش‌های فرعی پژوهش به شرح زیر است:

الف) اهداف مقاومت اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام کدام‌اند؟

ب) الزامات تحقق مقاومت اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام کدام‌اند؟

ج) مخاطبان مقاومت اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام کدام‌اند؟

د) سیاست‌های مقاومت اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام کدام‌اند؟

ه) ابزارهای مقاومت اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام کدام‌اند؟

۱. پیشینه تحقیق

در پیشینه‌سنجی انجام شده توسط پژوهشگر، فقدان الگویی منسجم و کارآمد در موضوع مقاومت چه در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب و چه غیر از آن، مشهود بوده و فقدان کاربست این الگو در منظومه تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی حاکمیتی مبتنی بر ساختار-کارگزار کاملاً ملموس است. با توجه به رویکرد گفتمانی مقاومت، می‌توان تمام منابع موجود اعم از کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های مربوط به این موضوع را در سه دسته قرار داد.

۱-۱. منابعی که از منظر کلی به موضوع مقاومت، فرای رویکرد اسلامی و بومی پرداخته‌اند.

در این آثار مقاومت به‌عنوان یک موضوع سیاسی و اجتماعی به بحث گذارده شده و رویکرد اسلامی مدنظر نبوده است. این منابع از حیث کیفیت موضوع‌شناسی انجام شده مطلوب ارزیابی می‌شوند، اما از آنجا که رویکرد آنها غیربومی است و دیدگاه اسلامی در آنها محوریت ندارد از تحقیق پیش‌رو متمایز می‌شوند. در این میان فرهادی‌نیا به تاریخ منازعات نظامی و قیام‌های قرن بیستم پرداخته (فرهادی‌نیا، ۱۳۸۶)، جیمزسی مفهوم قدرت و مقاومت در برابر سلطه‌گری را در علم روان‌شناسی بررسی کرده (جیمزسی، ۱۳۹۶) و گندم‌کار از منظر حقوق بین‌الملل به مسئله پرداخته است (گندم‌کار، ۱۳۹۰).

۱-۲. منابعی که به بررسی مقاومت اسلامی اختصاص داشته و فارغ از رویکرد بومی‌اند.

در این آثار عمدتاً به تاریخ مقاومت اسلامی، عملکرد جبهه مقاومت اسلامی یا بررسی فقهی مقاومت پرداخته شده است. چنان‌که ملاحظه می‌شود این آثار کمتر رویکرد تحلیلی داشته و بیشتر به توصیف تاریخ و تبیین تحولات تاریخی مصادیق مقاومت می‌پردازند. بنابراین، از این تحقیق متمایز می‌شوند. فرهادی در نگاشته خود روایت تاریخی نهضت‌های مقاومت و جنبش‌های مذهبی و اسلامی را بیان می‌کند (فرهادی، ۱۳۹۰). پیرانی نیز جلوه‌های مقاومت در نهج‌البلاغه را بررسی کرده است (پیرانی، ۱۳۹۳).

۱-۳. منابعی که رویکردی اسلامی و بومی به موضوع دارند.

در این آثار، مقاومت از منظری اسلامی و بومی عموماً به بحث گذارده شده است و در

همین ارتباط دیدگاه امام علیه السلام یا مقام معظم رهبری نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند. در زمره این آثار می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد:

سلطانی‌وش به جمع‌آوری و تدوین سخنان رهبر معظم انقلاب درباره موضوع مقاومت تا سال ۱۳۹۴ پرداخته و اقدام به دسته‌بندی مطالب کرده است (سلطانی‌وش، ۱۳۹۴). سرافراز به جمع‌آوری سیاسی - اجتماعی معظم‌له به‌طور مختصر همت گماشته است (سرافراز، ۱۳۹۵). مؤلف با گردآوری سخنان ایشان در حوزه مقاومت و سپس گریز به فلسفه سیاسی اسلام، عنصر مقاومت را در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دامنه‌ای، با مفاهیم اسلامی تطبیق داده است. مهدوی اطهر نیز به گردآوری سخنان معظم‌له و بیان دیدگاه ایشان درباره جنبش‌های اسلامی و نهضت‌های مقاومت در قرن حاضر اهتمام داشته است (مهدوی اطهر، ۱۳۹۷). صلح‌میرزایی نیز صرفاً به گردآوری سخنان معظم‌له در حوزه مقاومت پرداخته است (صلح‌میرزایی، ۱۳۹۸).

این آثار از حیث رویکردی مشابه یا اعم از مقاله پیش‌رو هستند، اما از حیث روش متفاوت‌اند. به این معنا که یکی از خلأهای جدی مشاهده شده در این آثار، خلأ روشمندی است. در واقع، این آثار عموماً با رویکرد توصیفی انجام شده‌اند. حال آنکه بهره‌گیری از روش‌های به‌روز و کارآمد، غنای نتایج حاصل از پژوهش را صد چندان می‌کند. مسئله‌ای مهم که این مقاله بر آن تمرکز داشته و از روش تحلیل محتوای استوار به‌عنوان روش مختار خود بهره‌جسته است. نکته دیگر آنکه، تمامی آثار فوق تنها از سنخ جمع‌آوری داده و توصیفی بوده‌اند و فقدان رویکرد تحلیلی در مسئله مقاومت به چشم می‌خورد. از این‌رو، این مقاله به رویکرد تحلیلی نیز توجه داشته است.

نوآوری پژوهش

در مقام بیان ابعاد نوآوری پژوهش پیش‌رو، می‌توان نگاشسته را از سه حیث دارای نوآوری دانست. نخست از حیث موضوع؛ همان‌طور که ذکر شد، موضوع مقاومت اسلامی هر چند تا کنون مورد مطالعه قرار گرفته ولی از یک‌سو با توجه به نیاز آن در عرصه امروری کشور کماکان اندک است. دوم از حیث رویکرد؛ توجه پژوهشگر به دیدگاه مقام معظم رهبری که

جزء اسناد بالادستی در نظام جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود. سوم از حیث روش؛ پژوهشگر با ورود علمی به مسئله انتخاب و استخدام روش تحلیل محتوا و کاربست، در پی آن بوده که پژوهش را از عمده منابع توصیفی و یا گردآوری متمایز ساخته و در پی تبیین مختصات مقاومت اسلامی و تدوین الگوی آن در منظومه فکری رهبر انقلاب در قالبی روشمند و علمی باشد.

۲. مبانی مفهومی و نظری

نخستین گام برای تبیین درست موضوع پژوهش، تعریف مفاهیم اصلی از طریق تعریف لغوی و اصطلاحی و سپس تشریح مبانی بنیادهای نظری «مقاومت» برای تشخیص دقیق مقصود نگارنده است.

۲-۱. مقاومت

واژه «مقاومت»، عربی و از ریشه «ق و م» است که به زبان فارسی وارد شده است. لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ معین و عمید در تعریف مقاومت الفاظ «ایستادگی، برابری، مقابلی، پافشاری، ایستادگی، استقامت و پایداری»، «دوام و استحکام»، «باکسی در امری برابری کردن» و «ضدیت کردن» را ذکر کرده‌اند و در مثال‌هایش مفهوم تقابل با خصم هویداست (دهخدا، ۱۳۷۷: ۲۱۳۰۲؛ معین، ۱۳۸۸: ۴۲۸۶ و عمید، ۱۳۷۴: ۲۲۸۹). همچنین عبارت‌های «سختی روبه‌روی با نیرویی خاص»، «مخالفت و عدم تسلیم در برابر خواست دیگران» و همچنین «استواری، صلابت و نظام» نیز در ترجمه معجم‌های عربی برای این لفظ آورده شده است.^۱ برای معادل مقاومت در زبان انگلیسی نیز در وهله نخست لفظ «Resistance» و در مرحله بعد «Perseverance» که از آن به‌عنوان معادل «استقامت» در فارسی استفاده می‌شود، آورده شده است (ساعتچی، ۱۳۷۱: ۲۵۶۴).

در تعریف اصطلاحی، برای لفظ مقاومت تعریفی جامع و علمی در منابع دانشگاهی یافت نشد، اما با توجه به پرننگ شدن فعالیت‌های «محور مقاومت» در سالیان اخیر و

۱. معجم المعانی الجامع، تاریخ آخرین بازدید ۰۴ تیرماه ۱۳۹۸، <https://www.almaany.com/ar/dict/ar->

کسب موفقیت‌های متعدد در جنگ با گروه‌های تروریستی - تکفیری به‌ویژه داعش، تبادری نظامی - امنیتی از مفهوم مقاومت بر برداشت عمومی از این مفهوم در ادبیات علمی ایران و همچنین سطح عمومی جامعه و سایر کشورها مخصوصاً کشورهای اسلامی حاکم شده است. به عبارت دیگر، امروزه با توجه به پشتیبانی و حمایت‌های آمریکا و غرب از جبهه مخالف محور مقاومت، از مقاومت به عنوان تقابل و ایستادگی در مقابل محور غربی - آمریکایی در حوزه نظامی در منطقه غرب آسیا یاد می‌شود که در پی آن به تقابل در بعد سیاسی نیز تعمیم یافته است.

۲-۲. الگو

در اصطلاح، «الگو» را توصیف ساختارمند و تکرارپذیر یک موضوع یا پدیده می‌نامند که به منظور پیوند ذهنی انسان با آن و همچنین معنا بخشیدن و درک محیط مصنوع موضوع یا پدیده مدنظر از آن استفاده می‌شود. به عبارت دیگر «الگو» ابزاری است برای درک نظم و قاعده حاکم بر موضوع و دستیابی به انسجام ساختاری و عملکردی آن و سپس کنترل فرآیندهای پیچیده در آن موضوع یا پدیده (شریف و محمدعلی نژاد، ۱۳۹۱: ۲۷-۲۳).

۳. روش انجام پژوهش

در این پژوهش، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. تحلیل محتوا، روشی تحقیقی برای مطالعه و توصیف عینی، منظم و نظام‌مند مضامینی آشکار و مرتبط با یکدیگر است (باردن، به نقل از لیسون، ۱۳۷۵: ۱۵-۱۴) که برای استنباط تکرارپذیر و معتبر داده‌ها در متون، برای درک صحیح و روشن قواعد حاکم در روابط بین داده‌ها و مطالعه و تحلیل ارتباط آنان به شیوه‌ای نظام‌مند، عینی و کمی اجرا می‌شود. این روش، به منظور اندازه‌گیری متغیرها و بر اساس محتوای موجود، یعنی انواع واحدهای انتقال پیام، به کار گرفته می‌شود (کرپیندورف، ۱۳۸۳: ۲۸-۲۵). این روش برای پژوهش‌هایی که از یک سو دارای تنوع و حجم بالایی از داده‌ها بوده و به تبیین رویکردی خاص در ضمن داده‌ها می‌پردازند و از سوی دیگر، در پی بررسی و مقایسه داده‌ها برای تبیین الگویی خاص هستند، مناسب است (سیدامامی، ۱۳۸۶: ۳۸۱-۳۷۵). از این رو، روش تحلیل محتوای کیفی، به عنوان روش

مورد استفاده در این پژوهش انتخاب شده است.

کاربست این روش در تحقیق پیش رو طی هفت مرحله انجام می‌شود: (افتخاری، ۱۳۹۶)

نخست. موضوع‌شناسی مسئله، اعم از تعیین موضوع و محدود ساختن آن تنها به حوزه مباحث نظری و کاربردی مقاومت، فارغ از سایر بخش‌های آن مانند بررسی جریان‌های مقاومت در منطقه و شناسایی منابع و ادبیات موجود مقاومت.

دوم. شناسایی منابع و تعریف مدخل.

با توجه به دسترسی به متن تمام منابع موضوع مدنظر در پایگاه اطلاع‌رسانی حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای علیه السلام به عنوان کامل‌ترین و جامع‌ترین پایگاه داده‌ای از بیانات و نگاه‌های معظم‌له، منبع اصلی و اولیه مورد استفاده پژوهش، این پایگاه بوده است. بر همین اساس، روش تحلیل محتوای متن‌محور در پژوهش حاضر به کار گرفته شده است.

تعریف مدخل به معنای انتخاب واحد تحلیل اعم از کلمات، مضامین، موضوع، اشخاص، وقایع و اسناد، منبع‌شناسی و انتخاب داده‌های اولیه شامل متون، سخنرانی‌ها، فیلم‌ها، تصاویر، تاریخ، مصاحبه‌ها و غیره، پیرامون موضوع و تشخیص و تعیین جامعه آماری به‌عنوان منابع اولیه، نحوه ورود به پژوهش و قالب بررسی منابع است (باردن، ۱۳۷۵: ۱۱۸). با توجه به بدیع بودن موضوع پژوهش و نبود آثار علمی و روشمند درباره موضوع، حجم گسترده داده‌های اولیه و بانک اطلاعاتی موجود، واحد تحلیل، واژگان کلیدی است.

روش استفاده شده در استخراج واژگان کلیدی و تهیه فیش‌های اولیه در این پژوهش، روش «کسب نظرات نخبگانی^۱» است. بر این اساس، با مراجعه به چند تن از استادان متخصص در این حوزه با توجه به سابقه پژوهشی ایشان در حوزه اندیشه مقام معظم رهبری و همچنین آشنایی ایشان با مقدمات موضوع مقاومت و مفاهیم مرتبط با آن، به جمع‌آوری کلیدواژه‌های پیشنهادی آنان پرداخته شده است. در کاربست این روش، پس از بیان مسئله و مفهوم مدنظر از مقاومت، فرم‌هایی برای کسب نظرها و کلیدواژگان پیشنهادی نخبگان این

حوزه برای ورود به موضوع مدنظر و جمع‌آوری فیش پیرامون مقاومت در اندیشه رهبر معظم انقلاب در اختیار آنان قرار گرفت و از این طریق، کلیدواژه‌ها توسط پژوهشگر جمع شد و مورد اصلاح قرار گرفت. در جدول زیر به نخبگان مراجعه شده و سوابق مرتبط آنها در زمینه اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (تذکره) اشاره شده است.

جدول ۱: سوابق نخبگان

مرتبه علمی	متخصص	معرفی اجمالی
۱	اصغر افتخاری	عضو هیأت علمی، رئیس دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، نویسنده مقالات «امتنیت عمومی در اندیشه و بیانات مقام معظم رهبری»، «تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، «ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای»، «الزامات راهبردی انقلاب اسلامی برای علم سیاست» و ...
۲	جلال درخشه	عضو هیأت علمی، رئیس مرکز آموزش و پژوهش وزارت کشور، مؤلف کتاب «آفاق تمدنی انقلاب اسلامی»، نویسنده مقالات «تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، «آفاق تمدن نوین اسلامی در سپهر اندیشه‌ی آیت‌الله خامنه‌ای»، «جهانی‌سازی در اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» و ...
۳	محمدهادی همایون	عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت، عضو هیأت امنای دانشگاه امام صادق (ع)، کارشناس سابق روابط عمومی دفتر مقام معظم رهبری
۴	غلامرضا گودرزی	عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت، معاون آموزش و تحصیلات تکمیلی دانشگاه امام صادق (ع)، مؤلف کتاب «آزاداندیشی در نگاه مقام معظم رهبری»
۵	مصطفی غفاری	عضو هیأت علمی، مؤلف کتاب «فتنه تغلب»، نویسنده مقاله «بیداری اسلامی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی): چالش هویت اسلامی و ساختار سیاسی در خاورمیانه»

پس از بررسی دیدگاه‌های استادان و گرفتن خروجی اجماعی از آن نظرها، مجموعاً ۲۰ کلیدواژه به دست آمد که از آنها در روند جستجو، گردآوری و پالایش داده‌ها، در گام بعد استفاده شد. این واژگان کلیدی عبارتند از: مقاومت/ مقاومتی/ مقاوم، ایستادگی، استقامت، پایداری، سلطه‌ناپذیری، خط قرمز، سازش‌ناپذیری، تسلیم‌ناپذیری، شکست‌ناپذیری، عقب‌نشینی، استکبارستیزی، نرمش قهرمانانه، سیطره، تسلط، باج، به‌زانو درآوردن/ به‌زانو

درنیامدن، ستم‌ناپذیری، خصم ظالم، صبر و نترسیدن.

سوم. جستجو و گردآوری داده‌ها بر اساس کلیدواژه‌های به دست آمده در گام قبل بر اساس کلیدواژگان در سایت مذکور جست‌وجو شد و تمام فیش‌های مرتبط با موضوع پس از انجام فرآیند پالایش از پایگاه استخراج و در جدول داده‌ها مکتوب شد.

چهارم. پالایش داده‌ها

در این پژوهش ۹۲۶۲ فیش مورد مطالعه قرار گرفت که پس از پالایش توسط نگارنده بر اساس ارتباط مفهومی با موضوع مقاومت، ۲۱۹ فیش مورد استناد در موضوع مدنظر قرار گرفت. نتایج حاصل از این پالایش در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲: کلیدواژگان

ردیف	واژگان کلیدی	تعداد کل فیش‌های موجود	تعداد کل فیش‌ها پس از پالایش نهایی	ردیف	واژگان کلیدی	تعداد کل فیش‌های موجود	تعداد کل فیش‌ها پس از پالایش نهایی
۱	مقاومت / مقاومتی / مقاوم	۱۷۳۴	۱۰۵	۱۳	سیطره	۱۶۵	۳
۲	ایستادگی	۱۶۲۲	۸۷	۱۴	تسلط	۵۹۶	۱۷
۳	استقامت	۱۲۲۷	۴۱	۱۵	یاچ	۷۳	۵
۴	پایداری	۵۹۰	۱۴	۱۶	بهرانو درآوردن / بهرانو درنیامدن	۲۷۴	۹
۵	سلطه‌ناپذیری	۱۲۳۸	۱۷	۱۷	ستم‌ناپذیری	۱	۱
۶	خط قرمز	۵۷	۰	۱۸	خصم ظالم	۴	۰
۷	سازش‌ناپذیری	۸	۱	۱۹	صبر	۸۳۵	۱۴
۸	تسلیم‌ناپذیری	۱۴	۱	۲۰	نترسیدن	۵۶	۵
۹	شکست‌ناپذیری	۴۹	۰	مجموع فیش‌ها			تعداد فیش‌ها بدون اشتراک واژه‌ای: ۲۳۷
۱۰	عقب‌نشینی	۲۵۶	۱۱				تعداد فیش‌ها با اشتراک واژه‌ای: ۲۱۹
۱۱	استکبارستیزی	۴۴۳	۴				
۱۲	نرمش‌فهرمانانه	۲۰	۲				

پنجم. کدگذاری داده‌ها مطابق با دستورالعملی مشخص توسط محقق

نظام کدگذاری فیش‌ها، بر اساس تاریخ بیانات رهبر معظم انقلاب در سایت حفظ و نظر آثار معظم‌له تنظیم شده است. اعداد بعد از حرف «D» در ابتدای کد نمایشگر تاریخ سخنرانی ایشان به ترتیب سال، ماه و روز است و اعداد بعد از حرف «N» شماره مفهوم برداشت شده از فیش‌های آن سخنرانی است. برای مثال فیش با کد D980314N03 عبارت است از سومین مفهوم برداشتی در حوزه مقاومت بر اساس واژگان کلیدی از سخنرانی

چهاردهم خردادماه سال ۱۳۹۸ مقام معظم رهبری.

نمونه کد فیش: D980314N03

شماره مفهوم روز ماه سال سخنرانی
در سخنرانی

شکل شماره ۱: نمونه کد فیش

ششم. دسته‌بندی فیش‌ها، استخراج مضامین درباره موضوع، مفهوم‌سازی از مضامین مشترک، نگارش جدول تحلیل و کشف مقولات و مقوله‌بندی فیش‌ها و اختصاص هر مفهوم به مقوله مربوط به خود. در این پژوهش، ۲۱۹ فیش مورد بررسی قرار گرفت، ۴۴۶ مفهوم استخراج شد و در نهایت این مفاهیم در قالب ۱۲ مقوله جای گرفت. هفتم. تجزیه و تحلیل یافته‌ها و روابط متقابل داده‌ها و در نهایت کشف، ترسیم و ارائه الگوهای مطلوب و نهایی.

۳. جدول‌های داده

۳-۱. جدول پالایش‌شده مفاهیم و کدگذاری باز

فیش‌های به دست آمده^۱ بر اساس جستجوی کلیدواژه محور، طبق قسمت قبل کدگذاری شده و سپس مفهوم فیش‌ها استخراج و در جدول زیر ثبت شده است.

۱. منبع: یافته‌های پژوهشی در پروژه «الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» توسط محمد حکیمی و به راهنمایی دکتر اصغر افتخاری، دفاع شده در تابستان ۱۳۹۸.

جدول ۴: فیش‌های مستخرج اولیه (مضامین پایه)

مفهوم	کد	مفهوم	مقوله	ردیف	مضامین پایه	ملاحظات
۱	D6003 30N01	دفع یا کم کردن خطر	اهداف	۳۴	D7001 16N02	پشتیبانی مادی و معنوی از مخاطبین عامل مقاومت
۲	D6101 26N01	هوشمندی، بینایی، تیزنگری	ملزومات	۳۵	D7003 14N01	توده‌ی مردم
۳	D6106 01N01	اتباع مردم از رهبری برای تحقق امر	ملزومات	۳۶	D7003 14N04	بصیرت
۴	D6106 01N03	حفظ نظام	اهداف	۳۷	D7003 15N01	جلب رضایت الهی
۵	D6506 14N01	عدم تعهد	سیاست	۳۸	D7004 08N02	ملت ایران
۶	D6506 14N02	تبلیغ فکر مقاومت در میان ملت‌ها	سیاست	۳۹	D7005 28N01	دسترسی به اهداف دور
۷	D6506 14N04	رفض هر نوع سلطه	اهداف	۴۰	D7008 15N02	آمریکا و نظام استکباری
۸	D6506 14N05	امادگی مردم؛ بهترین پشتوانه مقاومت	ملزومات	۴۱	D7008 15N03	نسل جوان
۹	D6606 31N02	ستیزه جویان نظام اسلامی	مختصاص ^۴	۴۲	D7008 15N04	مقابله با عوامل شکاف‌زا میان جوانان و مقاومت
۱۰	D6804 03N02	مردم دنیا؛ مخاطبین ناظر بر مقاومت	م. ناظر	۴۳	D7010 19N01	مردم مخلص و فداکار
۱۱	D6806 22N01	دفاع از اسلام و انقلاب	اهداف	۴۴	D7010 19N02	اخلاص و فداکاری
۱۲	D6807 28N01	مقابله با نشان دادن تصویری سازش‌کار از ملت ایران	سیاست	۴۵	D7011 30N01	تحقق همه‌ی هدف‌ها
۱۳	D6807 28N02	الگوسازی از سیاست‌های تحقق مقاومت	سیاست	۴۶	D7011 30N02	استکبار مسلط جهانتواری
۱۴	D6807 28N03	ملت‌های دیگر؛ از مخاطبین ناظر بر مقاومت	م. ناظر	۴۷	D7103 13N02	جلوگیری از تحقق اراده دشمن در گستره سرزمینی و کند کردن شمشیر تیز مقاومت
۱۵	D6811 19N01	هویت شکنی از دشمن	سیاست	۴۸	D7103 13N03	سلطه جهانی، آمریکا و امثال آمریکا
۱۶	D6812 05N01	سربازهای خط مقدم و افسران	م. عامل	۴۹	D7105 07N02	زنده بودن، هوشیاری، پرامید و آماده ضربه زدن بودن
۱۷	D6812 05N02	پشتیبانی مادی و معنوی از مخاطبین عامل مقاومت	ملزومات	۵۰	D7106 04N01	ریشه‌دارتر، عمیق‌تر، عملی‌تر و حاضرتر کردن اسلام در زندگی مردم
۱۸	D6812 22N01	مردم دنیا؛ از مخاطبین ناظر بر مقاومت	م. ناظر	۵۱	D7107 29N02	احساس وظیفه
۱۹	D6812 22N05	قدرت‌های استکباری	مختصاص ^۴	۵۲	D7107 29N03	مرد و زن مسلمان
۲۰	D6812 22N06	آمریکا، اذنان او، دشمنان اسلام و انقلاب	مختصاص ^۴	۵۳	D7202 28N01	مادگیری مدرن
۲۱	D6812 22N08	مقابله با الگو زدایی از ملت ایران	سیاست	۵۴	D7202 28N02	مقابله با متزوی کردن اسلام و قرآن
۲۲	D6902 07N01	خستگی‌ناپذیری	ملزومات	۵۵	D7311 03N03	ملت ایران
۲۳	D6902 07N02	برآورده شدن هر مقصودی	اهداف	۵۶	D7402 28N03	الگوسازی مبتنی بر سیره ائمه اطهار در موضوع مقاومت
۲۴	D6902 12N01	دولت‌های انتقالی	م. عامل	۵۷	D7402 28N04	رسیدن به پیروزی
۲۵	D6902 12N02	آمریکا	مختصاص ^۴	۵۸	D7402 28N05	مردم
۲۶	D6903 07N01	دستیابی به پیروزی	اهداف	۵۹	D7511 18N01	مقابله بانفوذ دشمنان در نیروهای مسلح
۲۷	D6903 07N02	نترسیدن از مرگ و فرار نکردن از میدان مبارزه	ملزومات	۶۰	D7602 03N01	مقابله با تسلط و تحمیل اراده استکبار بر مجموعه‌های انسانی و منابع حیاتی و طبیعی عالم
۲۸	D6905 24N01	مقابله با خودپرستی و خودخواهی	ملزومات	۶۱	D7602 17N01	انفعال‌زدایی از اقدامات داخلی در قبال دشمنی‌های دشمن
۲۹	D6905 24N02	موفقیت و سعادت‌مندی	اهداف	۶۲	D7602 17N03	کوچک نشمردن دشمن
۳۰	D6905 24N03	نفس اماره و شهوات	مختصاص ^۴	۶۳	D7603 14N01	دستیابی به عزت، سربلندی، خودباوری
۳۱	D6905 29N01	تأمین صلح ملت ایران و صابران	اهداف			
۳۲	D7001 16N01	اراذل‌واوباش صهیونیست	مختصاص ^۴			

۴. متخاصم	استکبار	D8111 18N02	۹۴	م. عامل	علما، شخصیت‌های فرهنگی و نخبگان	D7603 15N02	۶۴
ملزومات	نترسیدن از مرگ و شجاعت	D8201 01N01	۹۵	ملزومات	برنامه‌ریزی جهت در امان نگه داشتن مردم از آسیب‌ها و مشکلات	D7603 15N03	۶۵
سیاست	اخلال در دستگاه محاسباتی دشمن	D8201 01N02	۹۶	اهداف	مقابله با افزون‌طلبی و دیکتاتور مآبی و زیاده‌طلبی هر دولتی	D7608 14N01	۶۶
ملزومات	توکل بر خدا، شجاعت، شهادت‌طلبی و فداکاری	D8203 03N01	۹۷	ملزومات	تقویت رابطه با خدا و غلبه بر هوس‌ها	D7609 13N01	۶۷
اهداف	دفاع از هویت، استقلال و عزت ملی	D8203 27N02	۹۹	سیاست	مقابله با الگودایی از ملت ایران	D7610 26N02	۶۸
سیاست	آشناساختن مردم با فلسفه، مکتب و وجوه شخصیتی امام خمینی(ره)	D8303 14N02	۱۰۰	ملزومات	خسته نشدن	D7610 26N03	۶۹
ملزومات	آگاهی و بصیرت	D8304 16N01	۱۰۱	اهداف	دستیابی به عزت ملی	D7701 01N03	۷۰
اهداف	دستیابی به پیشرفت	D8306 31N04	۱۰۲	اهداف	برداشته شدن رنج‌ها و مشکلات از پیش پای ملت	D7710 28N01	۷۱
اهداف	نا توان‌سازی دشمنان قوی‌پنجه	D8307 03N01	۱۰۳	اهداف	رقم زدن ناکامی دشمن	D7802 28N02	۷۲
م. عامل	دولت اسلامی	D8406 08N01	۱۰۴	ملزومات	عزم، اراده، سینه سپر کردن و سر را بالا نگه داشتن	D7907 29N02	۷۳
متخاصم	سلطه‌گران و دیکتاتورها	D8406 08N02	۱۰۵	اهداف	مقابله با نادیده‌نگاشتن منافع اقتصادی و خواسته‌های معنوی یک ملت	D7908 24N03	۷۴
ملزومات	ارتباط با خدا	D8406 08N04	۱۰۶	متخاصم	استکبار و دستگاه سلطه	D7908 24N05	۷۵
ملزومات	مقابله با فریب‌ها و تهدیدهای دشمن	D8501 06N02	۱۰۷	ملزومات	تحمل خسارت	D8002 04N01	۷۶
ملزومات	نترسیدن از خطرات و شجاعت	D8507 21N03	۱۰۸	ملزومات	بصیرت	D8002 16N01	۷۷
اهداف	دستیابی ملت‌ها به حقوق خود	D8603 14N01	۱۰۹	سیاست	مقابله با وسوسه‌ی وسوسه‌کنندگان و شکلک درآوردن دشمن عاجز چلوگیری از ایجاد و تلقین احساس حقارت و خودکم‌بینی در جامعه	D8002 16N02	۷۸
ملزومات	آگاهی و بصیرت	D8603 14N02	۱۱۰	سیاست	پرتنگ کردن افتخارات گذشته و هویت ملی	D8005 12N01	۷۹
ابزار	دیپلماسی	D8605 30N01	۱۱۱	سیاست	مقابله با رسوخ باورهای سلطه‌پذیری و فرودستی در برابر غرب	D8005 12N02	۸۰
ملزومات	تجهیز به علم	D8606 04N01	۱۱۲	سیاست	مقاومت در برابر تهاجم فرهنگی و مقاومت‌شکنی	D8006 10N02	۸۱
م. عامل	روشنفکران، علمای دین و جوانان	D8608 09N01	۱۱۳	سیاست	یافتن ذخیره‌ی تمام‌نشدنی روحی، فکری و روانی و دور شدن از خوف و بیم و اندوه به‌واسطه‌ی مقاومت و ارتباط با ملکوت اعلی	D8007 04N01	۸۲
اهداف	حفظ فرهنگ، هویت، شخصیت، عزت و غیرت ملی	D8701 01N03	۱۱۴	اهداف	کسب قدرت بیشتر و روحیه بهتر	D8009 21N02	۸۳
اهداف	دستیابی به غلبه	D8702 14N02	۱۱۵	اهداف	قیام برای اقامه حق و استقرار عدالت و تقوا	D8009 21N03	۸۴
ملزومات	پایبندی به هدف، نترسیدن از دشمن، طمع نورزیدن به داشته‌های دشمن و دل‌نپستن به امتیازات دشمن	D8705 09N01	۱۱۶	اهداف	ایجاد زمینه روانی مقاومت از طریق تبیین حقایق امیدآفرینی	D8010 19N02	۸۵
اهداف	عقب‌نشاندن دشمن	D8705 09N02	۱۱۷	سیاست	ایجاد زمینه روانی مقاومت از طریق تبیین حقایق امیدآفرینی	D8011 11N01	۸۶
ملزومات	عقب‌نشستن از اهداف	D8705 09N03	۱۱۸	ابزار	رسانه‌ها؛ ابزار گسترش تفکر مقاومت	D8011 11N03	۸۷
ملزومات	حفاظت از هویت، فرهنگ و سنت‌های ملی	D8802 22N01	۱۱۹	متخاصم	آمریکا، دستگاه و جبهه استکباری	D8103 01N01	۸۸
سیاست	برنامه‌ریزی جهت خوش‌بین کردن ملت نسبت به گذشته، داشته‌ها، مذهب و آداب خود	D8802 22N02	۱۲۰	ملزومات	ایمان و اتکاء به نفس و امید و اتحاد	D8103 01N02	۸۹
سیاست	ارزش‌زدایی از فرهنگ، آداب، رسوم، تفکر، روش و منش غربی	D8802 22N03	۱۲۱	ملزومات	استحکام بخشیدن به بنیان‌ها	D8103 07N01	۹۰
م. عامل	ملت	D8802 22N05	۱۲۲	اهداف	جلب نور هدایت و دست کمک الهی به سوی آسنان و رسیدن به مرتبه عبادالصالحین	D8107 17N02	۹۱
ملزومات	پایبندی محکم به اسلام	D8803 03N04	۱۲۳	ملزومات	مراقبت از میزان معنویت؛	D8107 17N03	۹۲
ملزومات	مؤلفه‌های معنوی به‌ویژه احساس اعتمادبه‌نفس و عزت ملی	D8803 14N01	۱۲۴	ملزومات	حفظ هویت ملی	D8108 26N01	۹۳
اهداف	کسب تأثیرگذاری در معادلات و سیاست‌های بین‌المللی	D8803 14N02	۱۲۵				

۱۲۶	D8812 08N01	حفظ روحیه و امید مردم	ملزومات	۱۵۷	D9110 19N05	جوان‌های خوش‌روحه و پرتوان و عازم	م. عامل
۱۲۷	D8812 08N02	نگهداشتن مردم در صحنه	ملزومات	۱۵۸	D9110 19N07	دستیابی به تمام امال و ارزوها و داعیه‌ها و شعارهای ملت ایران، جهان اسلام و جامعه بشری	اهداف
۱۲۸	D8905 31N01	پرهیز از عقب‌نشینی تشجیع‌کننده‌ی دشمن	ملزومات	۱۵۹	D9110 19N08	تغییر دادن مسیر دنیا و تاریخ از مسیر ظلم به مسیری غیر از مسیر سلطه‌گری	اهداف
۱۲۹	D8907 14N01	دارا بودن علم، قدرت، حرف، فناوری‌های پیشرفته و ابزارهای گوناگون ارتباطاتی، قدرت تبلیغات، سرمایه انسانی دارای اعتمادبنفس	ملزومات	۱۶۰	D9110 19N09	زمینه‌سازی برای ظهور حضرت (حجت‌المت)	اهداف
۱۳۰	D8907 14N02	دگرگون ساختن وضع دنیا	اهداف	۱۶۱	D9111 28N02	به فعلیت رساندن نیروی درونی یک ملت	اهداف
۱۳۱	D8907 27N03	حضور مردم و رفع شکاف‌های میان مردم و نظام	ملزومات	۱۶۲	D9202 28N01	حفظ به‌هم‌پیوستگی مردم و نظام	ملزومات
۱۳۲	D8908 19N02	نیروهای مسلح	م. عامل	۱۶۳	D9203 14N01	مقابله با نفوذ و نفوذی‌ها	ملزومات
۱۳۳	D8908 19N03	دستیابی به نصرت و پیروزی‌های نهایی	اهداف	۱۶۴	D9203 14N02	حمایت و پشتیبانی از دولت‌های سلطه‌ستیز	سیاست
۱۳۴	D8908 19N04	قدرت‌های مادی	م. متخصص	۱۶۵	D9203 14N03	مقابله با تفرقه‌افکنی و ایجاد حاکمیت دوگانه در سطوح عالی حاکمیت‌ها	سیاست
۱۳۵	D8911 27N01	ارتقاء صلابت و عزت ملی و تأثیرگذاری بر منطقه و جهان	اهداف	۱۶۶	D9203 14N04	تقویت ا اعتقادی و ایمانی احاد مردم	ملزومات
۱۳۶	D9002 03N02	زراندوزان، زورگوین، زورمداران و قدرت‌مداران عالم	م. متخصص	۱۶۷	D9208 12N02	قدرت استکبارگر یا انسان مستکبر یا دولت مستکبر	م. متخصص
۱۳۷	D9002 03N05	جان، عزم، همت و ایمان ابزار	اهداف	۱۶۸	D9211 28N02	تحقق عدالت، اجتماعی، حضور مردم، رسیدن به سعادت، اجرای تعالیم اسلامی، استقرار اقتصاد مستقل، قوت گرفتن فرهنگ اصیل اسلامی و ایرانی، رد فرهنگ غربی، حمایت از مظلوم، مقابله با ظالم، پیشرفت در عرصه‌های مختلف کشور	اهداف
۱۳۸	D9003 14N01	جلوگیری از جلو آمدن و مسلط شدن دشمن	اهداف				
۱۳۹	D9003 14N03	امتناع از دریافت کمک‌های خارجی از قدرت‌های استکباری	ملزومات				
۱۴۰	D9005 19N01	جوان‌ها	م. عامل				
۱۴۱	D9005 19N02	مقابله با ترویج ابتذال در میان جوانان	ملزومات				
۱۴۲	D9006 02N03	دستیابی به پیشرفت‌های علمی	ملزومات	۱۶۹	D9301 01N01	گسترش فعالیت‌های فرهنگی در بین جوانان	ملزومات
۱۴۳	D9006 02N04	برنامه‌ریزی در راستای پیشرفت علمی کشور	سیاست	۱۷۰	D9302 31N02	قدرها، گردن‌کلفت‌ها، باج‌گیرها و زورگوین عالم	م. متخصص
۱۴۴	D9012 10N01	امریکا، غرب، صهیونیسم، سرمایه‌داران و مفت‌خوران یهودی و وابسته‌ی به سازمان صهیونیسم	م. متخصص	۱۷۱	D9303 14N01	مایوس نشدن و معتقد شدن بر «ما می‌توانیم»	ملزومات
۱۴۵	D9012 10N02	مقابله با الگودایی از ملت ایران در منظر مردم دنیا	اهداف	۱۷۲	D9303 14N02	ترویج فرهنگ اتکاء به خود و خودباوری	سیاست
۱۴۶	D9012 10N04	مردم دنیا	م. ناظر	۱۷۳	D9311 19N02	مستولین جمهوری اسلامی	م. عامل
۱۴۷	D9103 29N01	نظام سلطه	م. متخصص	۱۷۴	D9311 19N04	عمل بر اساس منطق	ملزومات
۱۴۸	D9103 29N02	ملت‌ها و به‌ویژه نخبگان	م. عامل	۱۷۵	D9311 27N03	جلوگیری از غارت منابع، نابودی فرهنگ و تذلیل انسان‌ها	اهداف
۱۴۹	D9104 07N01	دنیای اسلام	م. ناظر	۱۷۶	D9404 20N02	لزم الگوسازی در حوزه مقاومت برای دیگر ملت‌ها	سیاست
۱۵۰	D9104 07N04	ارائه یک الگوی موفق از مقاومت	اهداف	۱۷۷	D9404 27N03	متجاوزین، عوامل استکبار و رژیم صهیونیستی	م. متخصص
۱۵۱	D9104 07N05	محافظت از استقلال ملی	اهداف	۱۷۸	D9404 27N04	فداکاری در راه مقابله با استکبار	ملزومات
۱۵۲	D9104 07N06	دستیابی به پیشرفت ملی	اهداف	۱۷۹	D9408 12N02	وجود رهبران مدبر	ملزومات
۱۵۳	D9104 21N01	جوانان و نخبگان دنیای اسلام به‌ویژه کشورهای انقلابی	م. عامل	۱۸۰	D9408 12N03	طلاقت از خود نشان دادن ملت‌ها	ملزومات
۱۵۴	D9104 21N06	دستیابی به پیشرفت	اهداف	۱۸۱	D9410 19N01	سرکوب شدن دشمن و کسب نصرت الهی	اهداف
۱۵۵	D9107 24N01	تربیت و مهارت‌های نفس	ملزومات	۱۸۲	D9502 01N02	مقابله با دست‌اندازی به منافع ملت‌ها، به کشورها و سلطه و نفوذ	اهداف
۱۵۶	D9110 19N01	دشمنان مسلح به پول و زور و رسانه و اقتصاد و سیاست و همه چیز	م. متخصص	۱۸۳	D9502 29N02	تمسک به قرآن	ملزومات

۲۱۶ پژوهش‌های سیاست اسلامی / سال هشتم / شماره هجدهم / پاییز و زمستان ۱۳۹۹

اهداف	دستیابی به افق‌های دور	D9704 09N02	۲۰۳	اهداف	جلوگیری از نفوذ دادن فرهنگ استکبار، کاهش فشارهای اقتصادی، سیاسی و تبلیغاتی	D9503 02N01	۱۸۴
اهداف	تلاش برای لگدمال و ذلیل نشدن و حفظ هویت ملی	D9704 09N05	۲۰۴	ملزومات	ثبات‌بخشی به فضای جمهوری اسلامی	D9503 02N02	۱۸۵
سیاست	ابراز رسای تقابل با ظلم و استکبار	D9706 18N02	۲۰۵	ملزومات	لزوم حفظ هویت و باطن	D9503 03N04	۱۸۶
سیاست	تبلیغ و ترویج نظریه‌ی مقاومت در جامعه	D9708 12N02	۲۰۶	سیاست	ارائه سبک زندگی اسلامی و مدیریت ابزارهای اطلاعاتی و رسانه	D9503 14N01	۱۸۷
ملزومات	داشتن روحیه‌ی شهادت‌طلبی	D9709 21N01	۲۰۷	ابزار	رادیو و تلویزیون، اینترنت و فضای مجازی	D9503 14N02	۱۸۸
ملزومات	اقتصاد قوی	D9711 22N02	۲۰۸	ملزومات	حفظ تقوا و رعایت‌های لازم	D9504 12N01	۱۸۹
اهداف	بهره‌مند کردن نسل‌های آینده از نتایج و دستاوردهای درخشان مقاومت امروز	D9801 01N01	۲۰۹	اهداف	برطرف کردن مشکلات	D9508 12N02	۱۹۰
اهداف	تحقق حاکمیت دین خدا و مکتب الهی بر جامعه‌ی مسلمین و بر زندگی عموم مردم	D9803 14N05	۲۱۰	ملزومات	شجاعت و نترسیدن	D9601 30N01	۱۹۱
اهداف	غلبه بر موانع	D9803 14N06	۲۱۱	اهداف	پایدارسازی ایران و ایرانی	D9601 30N02	۱۹۲
م. عامل	ملت ایران، مبارزان و مسئولان کشور	D9803 14N13	۲۱۲	م. عامل	آحاد مردم	D9603 14N01	۱۹۳
ملزومات	تصمیمات احساسی و هیجانی نگرفتن	D9803 14N20	۲۱۳	اهداف	تحقق اهداف ملتها	D9603 14N02	۱۹۴
اهداف	عقب نشاندن دشمن	D9803 14N22	۲۱۴	م. عامل	مسئولان نظام	D9603 14N06	۱۹۵
ملزومات	مایوس نشدن و معتقد شدن بر «ما می‌توانیم»	D9803 14N27	۲۱۵	م. متخصص	رژیم صهیونیستی	D9604 05N02	۱۹۶
ملزومات	شناخت جبهه‌ی خودی و دشمن	D9803 14N28	۲۱۶	م. متخصص	متفکرانها، تئوریسین‌های قلابی تا روزنامه‌نگار و قلم‌بده‌دست‌ها و قلم‌بهمزدها، تا دلک‌ها	D9611 19N01	۱۹۷
اهداف	رسیدن به نقطه‌ی بازدارندگی	D9803 14N33	۲۱۷	ملزومات	سستی و اهمال به‌خرج ندادن	D9612 24N01	۱۹۸
ملزومات	مقابله با ترویج تفکر «ما نمی‌توانیم»	D9803 14N36	۲۱۸	م. عامل	پیر، جوان، مرد، زن، قشرهای مختلف	D9612 24N02	۱۹۹
سیاست	گسترش اندیشه مقاومت در جامعه	D9803 14N37	۲۱۹	سیاست	گسترش فرهنگ شهادت	D9612 24N03	۲۰۰
م. = مخاطبین (عامل، ناظر، متخصص)				اهداف	عقب راندن دشمن	D9701 25N02	۲۰۱
				اهداف	عقب راندن دشمن	D9703 02N01	۲۰۲

۳-۲. جدول مقولات

مفاهیم به دست آمده بر اساس وجوه مشترک کارکردی آنان دسته‌بندی شد و تمام آنها در قالب دوازده مقوله در خصوص الگوی مطلوب پژوهش جای گرفت.

جدول ۵: مقولات مستخرج از مفاهیم (مضامین نهایی)

مقولات	کدهای مفاهیم متناظر با مقولات	مخاطبین ناظر
۱	D600330N01 - D610601N03 - D650614N04 - D680622N01 - D690207N02 - D690307N01 - D690524N02 - D690529N01 - D700315N01 - D700528N01 - D701130N01 - D710313N02 - D720228N02 - D740228N04 - D760203N01 - D760314N01 - D760814N01 - D770101N03 - D771028N01 - D780228N02 - D790824N03 - D800921N02 - D800921N03 - D801019N02 - D810717N02 - D820327N02 - D830631N04 - D830703N01 - D860314N01 - D870101N03 - D870214N02 - D870509N02 - D880314N02 - D890714N02 - D890819N03 - D891127N01 - D900314N01 - D901210N02 - D910407N04 - D910407N05 - D910407N06 - D910421N06 - D911019N07 - D911019N08 - D911019N09 - D911128N02 - D921128N02 - D931127N03 - D941019N01 - D950201N02 - D950302N01 - D950306N03 - D950812N02 - D960130N02 - D960314N02 - D970125N02 - D970302N01 - D970409N02 - D970409N05 - D980101N01 - D980314N05 - D980314N06 - D980314N22 - D980314N33	مخاطبین ناظر
۲	D681205N01 - D690212N01 - D700314N01 - D700408N02 - D700815N03 - D701019N01 - D710729N03 - D731103N03 - D740228N05 - D760315N02 - D840608N01 - D860809N01 - D880222N05 - D890819N02 - D900519N01 - D910329N02 - D910421N01 - D911019N05 - D931119N02 - D960314N01 - D960314N06 - D961224N02 - D980314N13	مخاطبین عامل
۳	D660631N02 - D681222N05 - D681222N06 - D690212N02 - D690524N03 - D700116N01 - D700815N02 - D701130N02 - D710313N03 - D720228N01 - D790824N05 - D810301N01 - D811118N02 - D840608N02 - D890819N04 - D900203N02 - D901210N01 - D910329N01 - D911019N01 - D920812N02 - D930231N02 - D940427N03 - D960405N02 - D961119N01	مخاطبین متخصص
۴	D650614N01 - D650614N02 - D680728N01 - D680728N02 - D681119N01 - D681222N08 - D700116N02 - D700815N04 - D740228N03 - D751118N01 - D760217N01 - D761026N02 - D800216N02 - D800512N01 - D800512N02 - D800610N02 - D800704N01 - D801111N01 - D820101N02 - D830314N02 - D880222N02 - D880222N03 - D900602N04 - D920314N02 - D920314N03 - D930314N02 - D940420N02 - D950314N01 - D961224N03 - D970618N02 - D970812N02 - D980314N37	سیاست
۷	D801111N03 - D860530N01 - D900203N05 - D950314N02	ایزار

۴. تحلیل داده‌ها

با دقت در مفاهیم و مقولات، ارتباط هر مفهوم و مقوله و جایگاه آن در منظومه مقاومت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گرفت و نظام ارتباطی آنها در قالب الگویی شرح داده خواهد شد.

۴-۱. اهداف مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری

بر این اساس، اهداف مقاومت را می‌توان در دو دسته تقسیم‌بندی کرد:

۴-۱-۱. اهداف دینی - عقیدتی

برای تأمین این دسته از اهداف، به مقاومت از منظر وظیفه‌ای شرعی و دینی و حکمی از جانب پروردگار متعال نگریده شده است. مقابله با دشمنان خدا و ظالمان، وظیفه‌ای شرعی است که بر گردن همه مخاطبان وحی الهی است تا رضایت الهی جلب شود، ظلم و

چور از صحنه روزگار محو شده و دین خدا و مکتب الهی، در مقام حاکمیت مستقر و تعالیم الهی در جامعه پیاده‌سازی شود. از طریق مقاومت و پایداری در مسیر حق است که موجبات دستیابی جامعه اسلامی و مسلمانان به سعادت و سعادت‌مندی مهیا، نور هدایت الهی به سوی جامعه اسلامی جلب شده و مسلمانان به وصف «عباد الصالحین» مزین می‌شوند. در پرتوی این مقاومت است که ذخایر معنوی جامعه کسب و حفظ می‌شود، مسلمین و جامعه اسلامی به رشد و نمو معنوی واصل گشته و تقوای الهی نمود می‌یابد. مقاومت در این مسیر، یعنی مسیر حفظ و دفاع از اسلام و تعالیم آن و جلوگیری از به انزوا کشیده شدن اسلام و مسلمین، مقابله با ظالمان و حمایت از مظلومان که ترس از اندوه را از جامعه می‌زداید و جامعه را به آسمان متصل کرده و الهی می‌کند و در نهایت با جلب نصرت و حمایت الهی، پیروزی نهایی را محقق ساخته و مسیر دنیا و تاریخ را از مسیر ظلم به مسیر عدالت و توحیدمحوری تغییر می‌دهد. این همان زمینه‌سازی تحقق ظهور آخرین منجی و نجات‌دهنده بشریت، یعنی حجت بن الحسن العسکری علیه السلام است.

۴-۱-۲. اهداف ملی

بخش دیگر از اهداف مقاومت را می‌توان معطوف به عوامل ملی دانست. تأمین منافع، مصالح و حقوق ملی و مقابله با نادیده انگاشتن آن، مهم‌ترین هدفی است که هر حکومت آن را بیان کرده در دستور کار قرار می‌دهد و سیاست‌های خود را مطابق با آن تنظیم می‌کند. در نظر رهبر معظم انقلاب، تأمین منافع ملی در کشاکش رقابت دولت‌های دشمن در عرصه بین‌المللی، جز از طریق مقاومت، ایستادگی و پافشاری بر روی مواضع برحق خود میسر نیست. وصول به اهداف و تحقق مقاصد، آرمان‌ها، شعارها، آمال و آرزوها و افق‌های مدنظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره در ساحت ملی، چه اهداف کوتاه‌مدت آن و چه بلندمدت و تحقق اراده ملت‌ها چه آنانی که مادی است و چه آنانی که در زمره معنویت شمرده می‌شوند، اهدافی است که همه ملت‌ها را به مقاومت تشویق می‌کند.

استقلال را می‌توان به‌عنوان یکی از ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین این اهداف و اراده‌های ملی برشمرد. استقلال، خواه در عرصه سیاسی باشد یا در عرصه اقتصادی یا امور امنیتی و

نظامی، خواه در ساحت اجتماعی مطرح شود یا حفاظت از مرزهای فرهنگی باشد، حتی اگر در اراده و خواست ملت‌ها دنبال شود، درگرو مقاومت و استقامت در برابر خواست، اراده و سیاست‌های خصم‌آلود است؛ دشمنی که به دنبال نفوذ و سلطه همه جانبه بر ملت‌ها و دارایی آنان، اعم از منابع طبیعی، نیروی انسانی و قدرت ذهنی و فکری افراد است؛ دشمنی که در پی غارت جان، مال و منابع ملت‌هاست. ترک هر نوع نفوذ یا سلطه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... منوط به این مقاومت و مقابله با افزون‌طلبی، دیکتاتور مآبی و زیاده‌طلبی دشمن است.

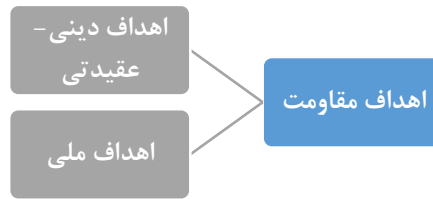
طبیعی است چنین دشمنی، برای تحقق اهدافش، موانع متعددی در مسیر تحقق مقاومت ملت‌ها قرار داده و از سوی او انواع فشارهای سیاسی، اقتصادی، تبلیغاتی و غیره علیه مقاومت ملت‌ها وارد شود. فشارهایی که از یک‌سوزمینه‌ساز مشکلات و رنج‌های داخلی در عرصه‌های گوناگون شده و از سوی دیگر هویت ملی، غیرت ملی، عزت ملی، خودباوری و اعتماد به نفس ملی را هدف تهاجم قرار داده تا به اهدافش برسد. بر اساس قالب اندیشه رهبر معظم انقلاب، کاهش یا غلبه بر موانع، مشکلات و رنج‌ها و دستیابی به پیروزی و موفقیت تنها در چهارچوب مقاومت و صبر است که به نتیجه می‌رسد و دفاع از هویت و غیرت ملی و دستیابی، حفظ و ارتقای عزت، صلابت و سربلندی و جلوگیری از ذلیل شدن و همچنین خودباوری و اعتماد به نفس در دمیدن روح مقاومت در کالبد فکر و عمل نهفته است.

دستیابی به پیشرفت نیز درگرو مقاومتی است که ملت‌ها را از چنگ وابستگی به بیگانگان رهانیده و نیروهای درونی یک ملت را به فعلیت برساند. ملت‌ها را از اتکا همه جانبه به بیگانگان جدا کرده و باعث ایستادگی بر روی پای خود و تأمین نیازهای هر جامعه متناسب با شرایط داخلی و امکانات ملی است. همین امر است که باعث ثبات نسبی و پایدارسازی جوامع و ملت‌ها در قبال سایران گشته و به واسطه آن و برای رفع حوائج و الزامات بشری است که پیشرفت در عرصه‌های فناورانه و علمی را در میان رقابت و انحصارطلبی علمی قدرت‌ها برای کشور محقق می‌سازد. در طول تاریخ نیز وابستگی مطلق جز عقب ماندن در عرصه‌های علمی و صنعتی، نتیجه‌ای نداشته و در عوض مقاومت بود که ملت‌ها را به

پیشرفت رسانده و نسل‌های آینده را از نتایج و دستاوردهای درخشان مقاومت امروز بهره‌مند ساخته است.

کسب و افزایش قدرت در عرصه حاکمیتی، چه در عرصه داخلی و چه در ساحت بین‌الملل، دیگر هدفی است که تمام ملت‌ها و دولت‌های جهان در پی آن‌اند. قدرتی که خطرات وارده بر حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... هر کشور را دفع یا کم کرده و آنان را به‌سوی وصول به نقطه بازدارندگی نظامی، امنیتی، سیاسی، اقتصادی و... سوق دهد و همچنین از نظام سیاسی - حاکمیتی و ساخت‌های اجتماعی و اقتصادی دفاع کرده و آنان را از تهدیدات و خطرهای مصون دارد. این امر جز از طریق جلوگیری از پیشرفت، ناتوان‌سازی، عقب‌نشاندن، سرکوب و شکست دشمن و اسیر نشدن در کمند استکبار میسر نیست.

نمود قدرت را در سیاست خارجی می‌توان در میزان تأثیرگذاری در معادلات و سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مشاهده کرد. تأثیرگذاری در عرصه بین‌الملل نیز از طریق مقاومت برحق محقق شده و دگرگون ساختن وضع دنیا و استقرار و حفظ و ارتقای عدالت در سطح جهان که آرمان انقلاب اسلامی و شعار هر فرد و گروه آزادی‌خواه است، امکان‌پذیر است. در این میان مقاومت ملی جمهوری اسلامی ایران موجب ارائه یک الگوی موفق از مقاومت در جهان شده که دشمنان در پی الگوزدایی از آن هستند. مقابله با این الگوزدایی از ملت ایران در منظر مردم دنیا، منجر به گسترش مقاومت در جهان و در میان آزادی‌خواهان و عدالت‌طلبان می‌شود. مقاومت به‌خودی‌خود چرخه‌ای مولد ایجاد کرده و هر مقاومت، مقاومت‌های بعدی را بازتولید می‌کند. یک از اهداف و نتایج مقاومت را می‌توان تولید مقاومت برشمرد. در نظر رهبری، افزایش روحیه مقاومت یا جلوگیری از کاهش آن در میان مردم، جامعه و مسئولان نیز از مجرای این چرخه انجام می‌شود.

شکل ۲: اهداف مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۴-۲. الزامات تحقق مقاومت اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب

پیش‌نیازها، ضرورت‌ها و الزام‌های تحقق کامل و درست مفهوم مقاومت در عرصه خارجی، در قالب چهار محور دسته‌بندی می‌شود:

۴-۲-۱. الزامات عاملیت محور

ضرورت‌ها و الزامات تحقق مقاومت به مخاطبان و عاملان مقاومت ذیل سه گروه معطوف شده است. نخست عبارت است از وجود «رهبری» مدبر، دانا و توانا که هدایت و ولایت امر را بر عهده داشته باشد. پس از آن عامل، «مردم» مهم‌ترین الزام است. پیروی مردم از رهبری، ایستادگی آنان در صحنه، تحمل مشکلات و سختی‌ها و صبر بر آنها، از الزامات اساسی تحقق مقاومت است. در سومین مرحله از الزامات عاملیت محور، عامل «حاکمیت و ساختار» قرار می‌گیرد. حاکمیت سیاسی و ساختار حکومتی، موظف است برای تحقق کامل مقاومت، از طریق برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی، مردم را در صحنه مقاومت نگه داشته و آنان را استوار حفظ کند. مقابله با عوامل شکاف‌زا و تفرقه‌افکن از دیگر وظایف حاکمیت است. مدیریت شکاف‌های اجتماعی و شکاف‌های بین مردم و نظام و جلوگیری از ایجاد بحران‌های اجتماعی امر مهمی است که باید به آن اهتمام داشت و پیوستگی مردم و نظام و همچنین اقشار مختلف مردم را حفظ کرد. استحکام بخشیدن به بنیان‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... از دیگر الزامات تحقق مقاومت است که قبضه آن در اختیار حاکمیت است. کاربست تعالیم اسلام و عمق بخشیدن به آن در ساختارهای اجتماعی، ضرورت دیگری است که حاکمیت از راه‌های مختلف آموزشی و فرهنگی، می‌بایست نسبت به آن اقدام کند. از دیگر الزامات مدنظر رهبر معظم انقلاب که ضروری

است حاکمیت نسبت به آن اهتمام ویژه بورزد، ثبات بخشی به فضای جمهوری اسلامی در تمامی ابعاد سیاسی، امنیتی، نظامی، اقتصادی و... است.

۴-۲-۲. الزامات تقابل محور

دشمن برای شکست مقاومت، از هر سیاست و ابزاری که بتواند استفاده خواهد کرد. از جمله این سیاست‌ها و ابزارها فریب، نیرنگ، نفوذ، تهدید و... است. برای تحقق مقاومت ناچار به مقابله با این عوامل از سوی کارگزاران مقاومت هستیم. تقابل با نفوذ دشمن و مخالفان جریان مقاومت و مقابله با نفوذی‌هایشان در کنار مقابله با فریب‌ها، نیرنگ‌ها و واکنش مناسب و شجاعانه در برابر تهدیدات دشمن، از الزامات تقابل محور تحقق مقاومت و پیروزی است. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای اقدام مناسب و کارا در مقابل سیاست‌های خصمانه دشمنان و استفاده از ابزارهای کارآمد برای مقابله با ابزارهای آنها، برای جلوگیری از تحقق اهداف خصمانه و خبیثانه آنها، در زمره این الزامات قرار می‌گیرد. این وجه از الزامات، اگرچه در تقابل با خصم تعریف شده، ولی باید تأکید کرد ابداً به معنای مواجهه انفعالی با دشمن نیست، بلکه مبنای این الزامات، مبتنی بر گفتمان درونی مقاومت بوده و نمود آن در تقابل با دشمن آشکار می‌شود.

۴-۲-۳. الزامات محیطی بُعد محور (مبتنی بر ابعاد فرهنگی، اقتصادی و علمی)

برای تحقق مقاومت، ضروری است در عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی و علمی، اقدامات عملی اساسی‌ای انجام شود و این اقدامات، از اصلی‌ترین پیش‌نیازهای به ثمر نشستن مقاومت است.

الزامات در بُعد فرهنگی عبارت است از حفاظت از هویت، فرهنگ و سنت‌های ملی، پاسداری از مؤلفه‌های معنوی به‌ویژه احساس اعتماد به نفس در جامعه و گسترش فعالیت‌های فرهنگی در جامعه به‌ویژه در میان جوانان.

درباره الزامات در بُعد اقتصادی باید گفت بدون قدرت بخشیدن به اقتصاد، از طریق اتکا به داخل، رونق تولید داخلی و پیاده‌سازی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، تأمین امنیت اقتصادی و ثبات بازار، نمی‌توان به شکلی مطلوب مفهوم مقاومت را در جامعه محقق کرد.

همچنین در بُعد الزامات علمی این نکته مهم است که مقاومت از آن روی که امری منطقی، عقلایی و علمی است، نمی‌تواند بدون تجهیز کارگزاران آن به علم، محقق شود. ارتقای قدرت علمی، دستیابی به فناوری‌های پیشرفته و تأمین، تجهیز و مدیریت ابزارهای گوناگون ارتباطی، زمینه‌ساز به ثمر نشانیدن مقاومت است.

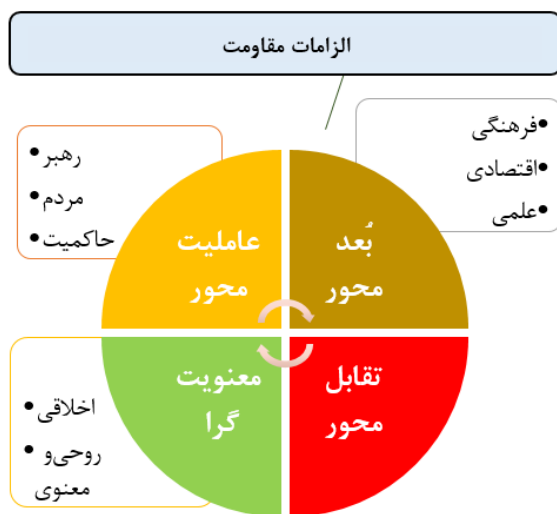
۴-۲-۴. الزامات معنویت‌محور

برای تحقق مقاومت، ضروری است الزامات حوزه معنویت تأمین شود. این الزامات شامل ایجاد و حفظ ویژگی‌های روحی، الزامات ایمانی و الزامات شناختی و معرفتی است.

الف. خصایص ضروری روحی و اخلاقی: تحقق مقاومت از طریق عاملان مقاومت صورت می‌گیرد. پس نیاز است که این عاملان در خود اخلاق، خصایص و ویژگی‌های روحی‌ای را که مقدمه‌ساز و پیش‌نیاز مقاومت است به وجود آورده، ارتقا داده و حفظ کنند. خصایصی که فارغ از هر نوع نگرشی، مطلوب ذات بشری است. مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارتند از: خستگی‌ناپذیری و طاقت از خود نشان دادن، شجاعت، نترسیدن از مرگ، اخلاص، فداکاری، تحمل و پذیرفتن خسارات، احساس وظیفه، بصیرت، هوشمندی، عزم و اراده، مایوس نشدن و امیدوار بودن به آینده، خودباوری و اعتماد به نفس، آمادگی برای ضربه زدن به دشمن و ضربه خوردن، تصمیم‌گیری منطقی، طمع نورزیدن به داشته‌های دشمن و... .

ب. الزامات معنوی و ایمانی مبتنی بر عقیده شرعی اسلام: در حوزه معنوی و ایمانی این خصایص عبارتند از توکل بر خدا، شهادت‌طلبی، تقویت رابطه با خدا، غلبه بر هوای نفس، پایبندی به اسلام، تمسک به قرآن و اهل بیت علیهم السلام و... .

ج. الزامات شناخت‌محور و معرفتی: شناخت و معرفت از ریشه‌های اساسی اندیشه مقاومت است. بر این اساس، تقویت مبانی اعتقادی و معرفتی مردم از نخستین الزامات تحقق کامل مفهوم مقاومت شمرده می‌شود. شناخت جبهه خودی و جبهه دشمن توسط همه مخاطبان عامل، کوچک نشمردن دشمن و سیاست‌هایش و برنامه‌ریزی مسئولان برای در امان نگه داشتن مردم از آسیب‌ها و مشکلات احتمالی مقاومت از دیگر الزامات حوزه شناختی تحقق مقاومت بیان شده است.

شکل ۳: الزامات تحقق مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۴. مخاطبان مقاومت اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب

همان‌طور که مشاهده شد، سه گروه هر یک شامل چند دسته مورد خطاب مفهوم مقاومت بوده و با آن در ارتباط هستند.

۳-۴-۱. کارگزاران مقاومت (مخاطبان عامل مقاومت)

این دسته از مخاطبان، در حقیقت کارگزاران مقاومت‌اند که ضروری است برای تحقق مقاومت و پیاده‌سازی آن حضور فعال داشته و به آن مبادرت نمایند. این گروه خود شامل پنج دسته‌اند:

الف. ملت‌ها: همان‌طور که متن اصلی تمام موضوعات اجتماعی، عموم مردم هستند، در مفهوم و اندیشه مقاومت نیز عموم مردم و ملت‌ها اصلی‌ترین کارگزاران و عاملان مقاومت شناخته می‌شوند. همان‌ان‌اند که بار اصلی و سختی‌های مقاومت را به دوش کشیده و آن را به سرانجام می‌رسانند. در منویات مقام معظم رهبری نیز بیشترین تأکید بر حضور فعال توده‌ای مردم در عرصه نبرد و اثرگذاری آنان بوده است. طبعاً مسلمانان و جوامع اسلامی، به دلیل ریشه‌های مستحکم‌تر عقیدتی و همچنین تأکیدات بیشتر شرعی و دینی، بیش از سایر ملت‌ها مورد خطاب مقاومت قرار می‌گیرند.

ب. جوانان: اگرچه جوانان نیز جزئی از ملت و توده مردم شناخته می‌شوند، ولی به دلیل نقش مؤثر و بسزایی که در جریان‌های اجتماعی بر عهده دارند، خود به صورت موردی جدا بیان شده‌اند. در حقیقت جوانان موتور محرک جامعه و تغییرات و اصلاحات اجتماعی‌اند.

ج. دولت‌ها و مسئولان: در عرصه بین‌الملل، جلودار مقاومت، دولت‌ها بوده و ملت‌ها پیشتر نقش پشتیبان‌گونه‌ای بر عهده دارند. این دولت‌های انقلابی‌اند که در مقابل قدرت‌های استکباری و دشمنان ایستاده‌اند. تجلی قدرت توده مردم، در دولت‌هایشان هویدا می‌شود.

د. نخبگان: در جریان‌های اجتماعی، نخبگان از یک سو نقش راهبر جریانات‌اند و از سوی دیگر واسطه ارتباط مردم و دولت‌ها. علمای دین، روشنفکران، استادان، شخصیت‌های فرهنگی و سایر افراد تأثیرگذار در جامعه را می‌توان در زمره نخبگان برشمرد. مسئولان نیز خود در زمره نخبگان سیاسی قرار دارند. سقوط جوامع، وابسته به نخبگان است و عروج آن نیز درگرو مسیر درست آنان. راهبری جوامع در مسیر مقاومت و حفظ آنان از آسیب‌ها، مشکلات و انحرافات، مسئولیت بزرگی است که بر دوش نخبگان نهاده شده است.

ه. نیروهای مسلح اعم از ارتش، سپاه، سربازان و تمام نیروهای نظامی: بارزترین کارگزاران مقاومت، رزمندگان جبهه مقاومت، افسران و سربازان آن است. ارتش استوار و مقاوم، ملتی استوار و مقاوم خواهد ساخت و روح مقاومت را در ملت‌ها بیدار کرده و به فعلیت رساندن آن کمک بسزایی می‌کند. در این میان توجه افسران به سربازان مورد اهمیت است و باعث ارتقای روحیه آنان در میدان مقاومت می‌شود. همچنین سپاهیان و تمام نیروهای نظامی حاضر در میدان مقاومت که در جبهه علنی گفتمان مقاومت قرار داشته و چشم نظاره‌گر همه جهانیان اعم از سایر کارگزاران، دشمنان و بی‌طرفان حاضر در محیط بین‌الملل، در نخستین وهله، معطوف به این قسم کارگزاران است.

۴-۳-۲. ناظران خارجی مقاومت (مخاطبان ناظر مقاومت)

مخاطبان ناظر مقاومت، آن دسته از افراد، گروه‌ها، دولت‌ها و ملت‌هایی هستند که نه کارگزار مقاومت‌اند و نه در تقابل با آن قرار دارند. بلکه از منظر بیرونی، شاهد رودرویی دشمنان با جبهه مقاومت‌اند. جبهه مقاومت به دنبال اثرگذاری بر روی این دسته و الگوسازی برای

مقابله با نظام سلطه و زورگویی است. این مخاطبان به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف. جهان اسلام: مقصود از جهان اسلام، تمام افراد، جوامع، ملت‌ها و دولت‌هایی است که خود را اسلامی نامیده و مسلمان خوانده می‌شوند. مقاومت ملت ایران و سایر مسلمانان در ممالک اسلامی بازتاب پیدا کرده و با توجه با اشتراک‌های فراوان در مبانی اسلامی، باعث تشویق آنان برای حرکت به سوی استقلالی مبتنی بر شرع مقدس اسلام، می‌شود. در حقیقت از آنجا که ملت ایران زیر پرچم اسلام مقاومت کرده و توانسته استقلال خویش را به دست آورد، باعث برافراشته شدن این علم در سایر سرزمین‌های اسلامی شده و تجربه‌ای موفق از اعتماد به اصول را نشان داده است.

ب. سایر ملت‌های آزادی‌خواه: ملت‌های دیگر ناظر بر این مقاومت ملت ایران هستند. در نظر آنان این مقاومت با ابهت‌تر و برجسته‌تر از آنچه در نظر خود ما می‌آید، جلوه می‌کند. دشمن نیز کوتاه نیامده و به دنبال تخریب چهره مقاومت و پیشرو این جریان که ملت ایران است، در جهان هستند تا به همه جهانیان اعلان دارند هر کشوری در مقابل ما ایستادگی کرد، شکست خواهد خورد. پیروزی ایران و هر کشوری در جبهه مقاومت باعث امیدبخشی به تمام آزادی‌خواهان می‌شود.

۴-۳-۳. مخاطبان متخاصم مقاومت

مخاطبان متخاصم مقاومت همان دشمنان این جبهه و جریان مقابل مقاومت است که خود در چند گروه دسته‌بندی می‌شود.

الف. دشمن درونی: دشمن بزرگ بشر که آفت‌های اساسی وجودی از هر فرد و به تبع آن هر جریان از آن سرچشمه می‌گیرد، در درون آدمی قرار دارد و آن «نفس اماره» است. نفس اماره است که به هوای نفس و فساد امر می‌کند. مقابله با آن کاری بس دشوار و سراسخت‌تر از مقابله با دشمن بیرونی است تا به آنجا که رسول‌الله ﷺ مقابله با آن را «جهاد اکبر» و مقابله با دشمن بیرونی را «جهاد اصغر» نامیده‌اند. نخستین گام برای پیروزی و غلبه بر دشمن بیرونی، غلبه بر دشمن درونی و شکست آن است. پس از آن زمینه پیروزی نهایی بر دشمن بیرونی محیا می‌شود.

ب. دشمن بیرونی: ظالمان و ستمگران جهان که مقابله با آنان بر همه مسلمانان فرض گردیده، در این دسته نام برده می‌شوند که خود مشتمل بر سه نوع هستند:

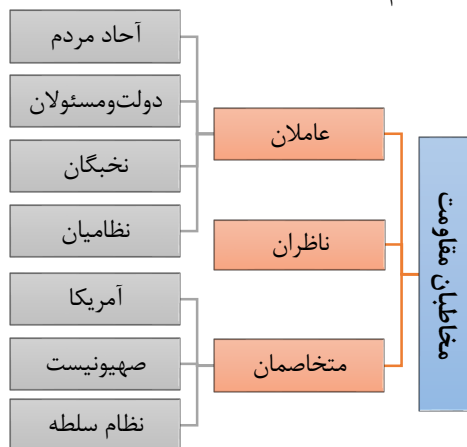
ب.۱) دشمن فردی: در این گروه، افراد متجاوز به حقوق و حدود دیگران، افراد مستکبر و خودبزرگ‌بین، تمام زورگویان و دیکتاتورهای جهان که ظلم و فساد را در زمین گسترش می‌دهند، قرار دارند. گروه دیگری که در این دسته جای گرفته و حائز اهمیت و توجه است، افراد متفکرنا، تنوریسن‌های قلابی، قلم به مزدان و دلچک‌های سلطه‌گران و نظام سلطه‌اند که برای قدرت بخشیدن به آنان تلاش می‌کنند. بایستی با این دسته از افراد در جامعه هوشمندانه مواجه شد.

ب.۲) دولت‌های متخاصم: تمامی حکومت‌ها و دولت‌های دشمن و متجاوز به ایران و سایر دولت‌های مقاومت در این دسته قرار دارند. در رأس این گروه، دولت مستکبر و زورگویی آمریکاست. دولت آمریکا از یک‌سو نماد و نماینده تام نظام سلطه است و از سوی دیگر برنامه‌ریزی‌ها و نقشه‌های اساسی برای مقابله با مقاومت، از سوی آنان طراحی می‌شود. رژیم غاصب صهیونیستی دیگر مورد است که دشمنی آن با ایران و جبهه مقاومت بر کسی پوشیده نیست. در عرصه جنگ و نبرد فیزیکی نیز امروز این دولت جعلی است که به طور مستقیم در مقابل جبهه مقاومت قرار گرفته است. سایر دولت‌های غربی وابسته به آمریکا در رده سوم این دسته هستند که مجریان طرح‌های مقابله با مقاومت‌اند.

ب.۳) جریان‌های متخاصم: دو جریان اصلی را که مشغول تقابل با خط مقاومت‌اند. جریان نخست، جریان نظام سلطه است. در دنیایی که بر اساس نظام سلطه شکل گرفته باشد و مطابق با اصول آن به صورت مادی مدیریت شود، طبیعی است که اندیشه‌ای مانند مقاومت و ایستادگی در برابر زیاده‌خواهی جایی نخواهد داشت و با آن مقابله خواهد شد. اصول مقاومت با هرگونه سلطه و زورگویی مخالف است و به ایستادگی در برابر آن می‌پردازد. خواه از سوی هر کشور و دولتی باشد. مقاومت تا نابودی نظام سلطه و استقرار عدالت از پا نخواهد نشست.

جریان دوم متخاصم، جریان مادی‌گری مدرن و سرمایه‌داری است. ذات جریان مادی‌گری و سرمایه‌داری، به اسارت گرفتن و به بردگی کشاندن دیگران برای رسیدن به منافع

مادی خود است. از این رو، بر ملت‌های استوار و مقاوم، فشار آورده تا آنان را به بردگی خود درآورده، جسم، روح و فکر آنان را اسیر خود نموده تا بتوانند آنان را غارت یا برای کسب منافع مادی خود مورد استفاده قرار دهند.

شکل ۴: مخاطبین مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۴-۴. سیاست‌های مقاومت اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب

سیاست‌های کارا جهت تحقق موفق و کامل مفهوم مقاومت را می‌توان به دو دسته سیاست‌های درون‌جبهه‌ای در قبال درون‌جبهه مقاومت و سیاست‌های درون‌جبهه‌ای در قبال بیرون‌جبهه مقاومت تقسیم کرد.

۴-۴-۱. سیاست‌های درون‌جبهه‌ای

مقصود از سیاست‌های درون‌جبهه‌ای، مجموعه اقدام‌ها، برنامه‌ها و نقشه‌هایی است که در درون جبهه مقاومت و توسط کارگزاران و عوامل آن «در قبال روابط درون‌جبهه مقاومت»، اعم از سطوح ملی و فراملی و در سایر کشورهای جبهه مقاومت تدوین و اجرا می‌گردد. اهم این سیاست‌ها عبارتند از:

تبلیغ و ترویج اندیشه مقاومت در میان ملت‌ها؛

مقابله با خنثی‌سازی عوامل شکاف‌زا و تفرقه‌افکن؛

ترویج فرهنگ اتکا به خود، خودباوری و جلوگیری از احساس حقارت و خودکم‌بینی؛ الگوسازی از مقاومت ملت ایران در قبال استکبار و تحمل سختی‌ها و مشکلات برای تشویق و ایجاد روحیه به سایر جوامع مقاومت.

۴-۴-۲. سیاست‌های برون‌جبهه‌ای

مقصود از سیاست‌های برون‌جبهه‌ای، مجموعه اقدامات، برنامه‌ها و نقشه‌هایی است که در درون جبهه مقاومت و توسط کارگزاران آن در قبال تقابل با بیرون جبهه مقاومت و نظام سلطه تدوین و اجرا می‌شود. مهم‌ترین این سیاست‌ها عبارت است از:
عدم تعهد؛

هیبت‌شکنی از دشمن از طریق بیان حقایق در رسانه و تبلیغ؛
مقابله با دست‌نشانندگان دشمن، اعم از روشنفکران دروغین، تئوریسین‌های قلابی، روزنامه‌نگار و قلم‌به‌دست‌ها، قلم‌به‌مزدها تا دلک‌های آنان.

شکل ۵: سیاست‌های تحقق مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۴-۵. ابزارهای مقاومت اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب

در مسیر کاربست مفهوم مقاومت، ابزار و وسایلی را که برای تحقق آن به کار گرفته می‌شود می‌توان در سه دسته جای داد:

۴-۵-۱. ابزار رسانه‌ای

رسانه‌ها اعم از رادیو و تلویزیون، اینترنت و فضای مجازی نقش بسیار مهمی در ایجاد زمینه روانی مقاومت در جامعه ایفا می‌کنند. برای زمینه‌سازی روانی، بیان حقایق و وقایع جهان و به

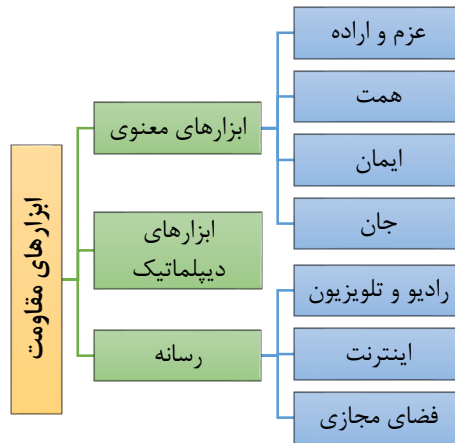
تصویر کشیدن جلوه‌های مقاومت، آثار آن، نتایج پیش‌رو و عاقبت ملت‌هایی که مقاومت کرده یا تسلیم شده‌اند، نقش بسزایی در تأمین هدف مقاومت و آماده‌سازی جامعه و کارگزاران آن می‌تواند داشته باشد. امیدبخشی به جامعه و یادآوری افق‌های حقیقی و اهداف دوربرد در کنار نشان دادن پیروزی‌های به دست آمده در کوتاه‌مدت از دیگر کارکردهای رسانه برای این تحقق مقاومت است. از آنجا که رسانه یکی از قوی‌ترین ابزارهای سلطه و نفوذ دشمن به‌ویژه نفوذ فرهنگی بر سایر جوامع بوده و با مهندسی اطلاعات از این ابزار برای تخریب وجهه مقاومت استفاده می‌کند، می‌بایست مدیران رسانه‌های مقاومت، با برنامه‌ریزی مناسب، از تأثیرگذاری حملات رسانه‌ای دشمن کم کرده و به تقابل با آن پردازند.

۴-۵-۲. ابزار معنوی

ابزار معنوی در تحقق هر هدفی، بیش از آنچه به ظاهر مورد توجه قرار می‌گیرند، کارا هستند. چه بسا ملت‌ها و گروه‌هایی که از نظر مادی، دستشان تهی بوده و با دست خالی بر قدرت‌های بزرگ فائق آمده‌اند. عزم و اراده، همت، ایمان و جان‌هرگاه در مسیر مقاومت مورد استفاده قرار گیرد، عامل پیشرفت با شتاب شده و پیروزی حاصل شده است. شاهد مثال این امر را می‌توان هشت سال دفاع مقدس ملت ایران در برابر تجاوز بعثی‌ها دانست که با دست خالی و امکانات حداقلی، بر یکی از مسلح‌ترین ارتش‌های دنیا پیروز شد و این امر جز بر پایه ایمان به پروردگار، نصرت او، اراده و همت رزمندگان و بذل جان‌هایشان محقق نشده است.

۴-۵-۳. ابزار دیپلماتیک

با استفاده از اصول دیپلماسی به‌مثابه یکی از ابزارهای نرم سیاسی در عرصه روابط بین‌الملل، می‌توان در چهارچوب روشی که مقبول عموم جهان است مانند استفاده از حقوق بین‌الملل، به تحقق مقاومت در فضای خارجی کمک نمود. بدیهی است شاخص دیپلماسی دولت‌های مقاومت نیز می‌بایست خارج از دوگانه «سلطه‌گر - سلطه‌پذیر» و فارغ از رفتار جهانی نظام سلطه تدوین شود.

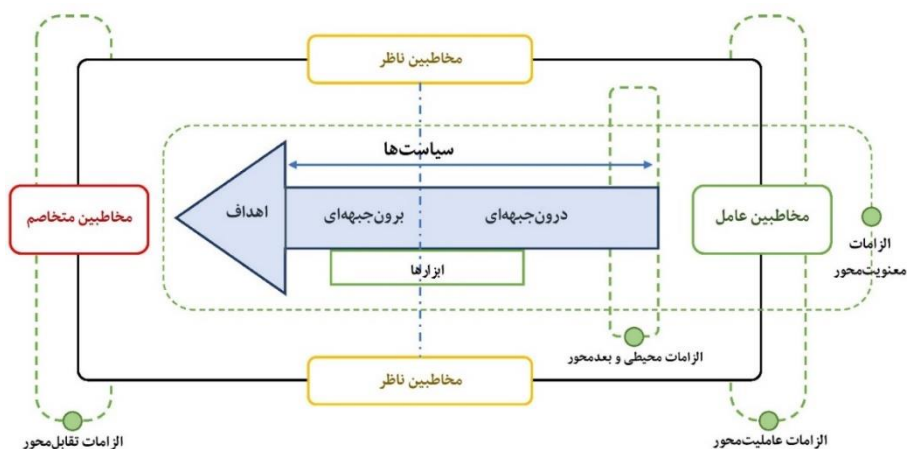

شکل ۶: ابزارهای مقاومت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری
(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری: ارائه الگوی مقاومت اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، گفتمان «مقاومت» به عنوان یکی از بازتولیدهای کلان گفتمان «انقلاب اسلامی» به مثابه یکی از کاراترین و واقع‌بینانه‌ترین رویکردهای دخیل در سیاست‌گذاری راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای کسب و حفاظت از منافع ملی چه در بعد داخلی و چه در عرصه بین‌الملل طرح شد که در حال حاضر نیازمند طراحی الگوی دقیق و متناسب با شرایط زمانی و مکانی است. طراحی ساختارمندی مبتنی بر کاربست نگاه عملیاتی به اسلام و در چهارچوب نقشه راه ترسیمی توسط رهبر نظام اسلامی. این امر در وهله نخست منوط به تبیین همه‌جانبه اهداف، مخاطبان، الزامات تحقق، سیاست‌ها و ابزارهای پیاده‌سازی و تحقق مفهوم مقاومت از منظر رهبر انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام است. این پژوهش سعی در تبیین این مؤلفه‌ها و مختصات برای ارائه الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری داشته است. بر آن اساس طرح کلی حاکم بر الگوی مقاومت را می‌توان عملکردی هوشمندانه توسط ملت و دولت در فضای رقابت بین‌الملل و مقابل با نظام سلطه و استکبار دانست که علاوه بر عدم وابستگی به شرق و غرب، بر پایه نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری استوار شده و نهایت آن وصول به نقطه بازدارندگی در تمام عرصه‌ها برای تأمین منافع ملی است.

اگر بخواهیم الگوی مقاومت اسلامی را متناسب با عناصر تشکیل دهنده آن (که قبلاً از نظر گذشت) ترسیم کنیم، می‌توان الگوی زیر را ارائه نمود:

شکل ۷: مدل الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام رهبری
(منبع: یافته‌های تحقیق)

بر این اساس، سطح دیدگاه ما به مقاومت، دیدگاهی گفتمانی به دال مرکزی اسلام ناب محمدی بوده که در مقابل و در تهدید گفتمان متضاد آن، یعنی گفتمان دنیاطلبی، ظلم، استکبار و مادی‌گرایی است. مجموعه اقدامات با عنوان گفتمان مقاومت، معطوف به تحقق هر دو ساحت اهداف اسلامی و ملی است. مقصود از اهداف اسلامی، تأمین منافع مرزهای عقیدتی تمامی دارالاسلام، مبتنی بر شرع مقدس و مقصود از اهداف ملی، تأمین منافع ملی ایران، مبتنی بر چهارچوب‌بندی جغرافیایی و سیاسی است. توجه به دو جبهه تقابلی در مقاومت، یعنی جبهه کارگزاران مقاومت و جبهه دشمن، در کنار جبهه سومی که ناظر این تقابل است، چهارچوب‌بندی عملکرد این گفتمان را مشخص می‌کند. خط میان این دو جبهه متقابل، خط فصل گفتمانی مقاومت و دشمن است که علاوه بر جبهه‌ها، سیاست‌ها و ابزارها را متناسب با هر جبهه را تعریف می‌کند. ظالمان، متکبران و زورگویان که مانع تحقق اهداف متعالی و منافع ملت‌های جریان مقاومت‌اند، در جبهه دشمن بوده و سایر ملت‌ها، جوامع و دولت‌ها که مقابله با اسلام و منافع ملی دولت‌های اسلامی نپرداخته باشند،

به عنوان ناظران مقاومت خواهند بود. البته کارگزاران مقاومت، با عملکرد کارآمد خود، به دنبال تأثیرگذاری بر ناظران جهانی بوده تا آنان را به مقابله با زورگویی تشویق کرده و الگویی موفق از این امر به نمایش بگذارند. با توجه به اهداف مقاومت و جبهه‌بندی مذکور، سیاست‌های تحقق مقاومت، از درون جبهه مقاومت به سوی جبهه خارجی تعریف می‌شود. این سیاست‌ها در حقیقت به صورت درون‌جوش از داخل جبهه مقاومت وضع گشته و به دو صورت درون‌جبهه‌ای، برای مقاوم‌سازی ساخت سیاسی، اقتصادی و غیره جبهه کارگزاران مقاومت و صورت برون‌جبهه‌ای، برای مقابله با دشمن بیرونی به صورت برون‌کش، مسیر حرکت خواهد بود. ابزارهای مورد استفاده برای تحقق مقاومت، در قالب ضمیمه‌ای ضروری مطابق با سیاست‌های وضعی، در همان میسر عمل خواهد کرد.

عمل دقیق به الگوی مقاومت اسلامی و توجه به این گفتمان اصیل اسلامی در نظام تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر کشور، سبب استیلای کشور و ضامن مستحکم کردن ساخت نظام سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی کشور در مقابل تهدیدات دشمنان بوده و پاسخی کارآمد و هوشمند به دسیسه‌های دشمن و مانع تسلط او خواهد بود.

منابع

قرآن کریم.

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، <https://farsi.khamenei.ir>.

نهج البلاغه. افتخاری، اصغر (۱۳۹۶). جزوه درسی روش تحقیق. تهران، دانشگاه امام صادق علیه السلام.
باردن، لورنس (۱۳۷۵). تحلیل محتوا، ترجمه هوشنگ نائینی. تهران، نشر نی.
پیرانی، خدیجه (۱۳۹۳). «بررسی جلوه‌های مقاومت در نهج البلاغه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم انسانی، اردبیل، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه محقق اردبیلی.
جیمزسی، اسکات (۱۳۹۶). سلطه و هنر مقاومت: روایت‌های نهانی، خاکباز، افشین. تهران، نشر مرکز.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
ساعتچی، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ دانشگاهی یادواره فارسی انگلیسی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات یادواره کتاب.

سرافراز، سمیه (۱۳۹۵). بررسی عنصر مقاومت در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران؛ فرهیختگان دانشگاه.

سلطانی‌وش، علی (۱۳۹۴). من انقلابی‌ام: دکترین مقاومت در اندیشه و کلام حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی حسینی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب، مراغه، راه مشاور. سیدامامی، کاووس (۱۳۸۶). پژوهش در علوم سیاسی؛ رویکردهای اثبات‌گرا، تفسیری و انتقادی، تهران، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.

شریف، حمیدرضا و فاطمه محمدعلی نژاد (۱۳۹۱). «زبان الگو و روان‌شناسی شناختی»، فصلنامه علمی-پژوهشی صفا، شماره ۵۶، صص ۲۳-۴۰.

صلح‌میرزایی، سعید (۱۳۹۸). اندیشه مقاومت در بیان رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

عمید، حسن (۱۳۷۴). فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر. فرهادی، روح‌الله (۱۳۹۰). مقاومت اسلامی، تهران، نشر دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

فرهادی‌نیا، حمید (۱۳۸۶). سیر تاریخی جنگ‌های چریکی و نهضت‌های مقاومت، تهران، اندیشه‌سازان نور.

کریندورف، کلوس (۱۳۸۳). تحلیل محتوا مبانی روش‌شناختی، تهران: نشر نی. گندمکار، ابوالفضل (۱۳۹۰). «بررسی مقاومت در پرتو حقوق بین‌الملل»، فصلنامه تخصصی مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۵۲ (پاییز)، صص ۲۳۴-۲۰۷.

معین، محمد (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات امیرکبیر. مهدوی‌اطهر، مهدی (۱۳۹۷). مقاومت اسلامی از منظر امام خامنه‌ای، تهران، نشر دفتر مجمع جهانی تقریب مذاهب.